

**ДРУШТВО ЗА ЗАШТИТУ ОД ЗРАЧЕЊА
СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ**

**ЗБОРНИК
РАДОВА**

**XXIX СИМПОЗИЈУМ ДЗЗСЦГ
Сребрно језеро
27- 29. септембар 2017. године**

**Београд
2017. године**

**SOCIETY FOR RADIATION PROTECTION OF
SERBIA AND MONTENEGRO**

PROCEEDINGS

**XXIX SYMPOSIUM DZZSCG
Srebrno jezero
27- 29. September 2017**

**Belgrade
2017**

ЗБОРНИК РАДОВА

XXIX СИМПОЗИЈУМ ДЗЗСЦГ
27-29.09.2017.

Издавачи:

Институт за нуклеарне науке „Винча“
Друштво за заштиту од зрачења Србије и Црне Горе

За извршног издавача:

Др Борислав Грубор

Уредници:

Др Јелена Станковић Петровић
Др Гордана Пантелић

ISBN 978-86-7306-144-3

© Institut za nuklearne nauke „Vinča“

Техничка обрада:

Јелена Станковић Петровић, Гордана Пантелић

Штампа:

Институт за нуклеарне науке ”Винча”, Мике Петровића Аласа 12-14, 11351
Винча, Београд, Србија

Тираж:

150 примерака

Година издања:

Септембар 2017.

KONTROLA KVALITETA STOMATOLOŠKIH RENDGEN-APARATA ZA PANORAMSKO SNIMANJE VILICE U REPUBLICI SRBIJI: PRELIMINARNI REZULTATI

Zoran MIRKOV

*Institut za medicinu rada Srbije "Dr Dragomir Karajović", Beograd, Srbija,
zoran.mirkov@institutkarajovic.rs*

SADRŽAJ

Za potrebe ovog rada izvršena je kontrola kvaliteta 30 stomatoloških rendgen-aparata za panoramsko snimanje vilice u Srbiji. U okviru kontrole kvaliteta izveden je: vizuelni pregled stomatoloških rendgen jedinica i prateće opreme, testiranje performansi od stomatoloških rendgen jedinica i kontrolu objekata za zaštitu od zračenja za pacijenta, osoblja i stanovništva. Rezultati pokazuju da je većina ispitanih uređaja (90%) rade u okviru regulatornih standarda. Najlošije rezultati su pokazali uređaji starije proizvodnje u pogledu debljine poluslabljenja i tačnosti napona. Glavni razlog za to je neredovno i nedovoljno servisiranje rendgen uređaja i prateće opreme.

1. UVOD

Prema podacima iz 2013. godine [1] i podacima koje poseduje Institut za medicinu rada Srbije "Dr Dragomir Karajović", može se proceniti da, u Republici Srbiji, postoji oko 200 stomatoloških rendgen-aparata za panoramsko snimanje vilice (ovaj broj je u stalnom porastu) koji se koriste u državnoj i privatnoj praksi.

Kontrola kvaliteta (quality control (QC)) stomatoloških rendgen-aparata za panoramsko snimanje vilice se u našoj zemlji izvodi više godina u skladu sa: postojećom zakonskom regulativom [2], međunarodnim preporukama i standardima [3,4] i raspoloživom iskustvu i opremom za QC [5].

Primarni cilj ovog rada je iznalaženje opcija za poboljšanje postojeće redovne QC radi unapređenja kvaliteta regularne stomatološke prakse i stanja radiološke zaštite. Sekundarni cilj je predstavljanje preliminarnih podataka redovne QC kao osnove za buduća istraživanja u ovoj oblasti stomatološke radiologije.

2. MATERIJAL I METODE

Za potrebe ovog rada izvršena je kontrola kvaliteta 30 stomatoloških rendgen-aparata za panoramsko snimanje vilice u Srbiji, u privatnoj i državnoj praksi, u toku 2016. i dela 2017. godine (od januara do maja). Kriterijumi za testove QC su preuzeti iz postojeće zakonske regulative [2]. Testovi koji sačinjavaju kontrolu kvaliteta su [5]: vizuelna inspekcija rendgen-aparata i prateće opreme (tabela 1), inspekcija zaštite od zračenja za pacijente, zaposleno osoblje i stanovništvo, u objektima u kojima se koriste rendgen-aparati (tabela 2) i testiranje performansi stomatoloških rendgen-aparata za panoramsko snimanje vilice (tabela 3). Lista stomatoloških rendgen-aparata za panoramsko snimanje vilice, sa osnovnim tehničkim karakteristikama i starošću uređaja, data je u tabeli 4.

Inspekcija zaštite od zračenja za pacijente, zaposleno osoblje i stanovništvo, u objektima u kojima se koriste rendgen-aparati izvršena je merenjem jačine ambijentalnog ekvivalenta doze, redovno kalibrisanom jonizacionom komorom Victoreen

451P (Fluke Biomedical, U.S.A.), u sledećim prostorijama: komandni prostor, susedna prostorija (jedna ili više), čekaonica i spoljašnji prostor.

Pored pomenutog merenja, izvršena je anketa među zaposlenima u vezi učestalosti servisiranja rendgen-aparata i prateće opreme.

Merene veličine, uz kriterijum za dozvoljene granične vrednosti, u sklopu testiranja performansi stomatoloških rendgen-aparata za panoramsko snimanje vilice prikazane su u tabeli 3. Merenja ovih veličina su izvršena multimetrom MPD Barracuda (RTI Electronics AB, Sweden). Radi provere stabilnosti rada rendgen uređaja, sva merenja su ponovljena 5 puta i statistički obrađena prikazujući minimalnu, maksimalnu i srednju vrednost i standardnu devijaciju merenja.

Tabela 1. Vizuelna inspekcija rendgen-aparata i prateće opreme

Parametar	Kriterijum
Mehanička stabilnost	Zadovoljavajuće / Nezasovoljavajuće
Fokus-koža rastojanje (Focus to skin distance (FSD))	≥ 15 cm
Stanje prijemnika slike	Zadovoljavajuće / Nezasovoljavajuće

Tabela 2. Inspekcija zaštite od zračenja za pacijente, zaposleno osoblje i stanovništvo, u objekatima u kojima se koriste rendgen-aparati

Parametar	Kriterijum
Adekvatnost strukturne zaštite	Zadovoljavajuće / Nezasovoljavajuće
Zaštitna oprema	Zadovoljavajuće / Nezasovoljavajuće
Lični dozimetri	Da / Ne

Tabela 3. Testiranje performansi stomatoloških rendgen-aparata za panoramsko snimanje vilice

Parametar	Kriterijum
Ponovljivost napona rendgenske cevi	$< \pm 10$ %
Ponovljivost vremena ekspozicije	$< \pm 10$ %
Debljina poluslabljenja (Half –value layer (HVL)) (mm Al)	$\geq 1,5$ mmAl
Za napone < 70 kV	$\geq 2,5$ mmAl
Za napone > 70 kV	
Ponovljivost izlazne doze	$< \pm 10$ %

Tabela 4. Lista stomatoloških rendgen-aparata za panoramsko snimanje vilice, sa osnovnim tehničkim karakteristikama uređaja

Rendgen aparat	Nominalni napon rendgenske cevi [kV]	Jačine struje rendgenske cevi [mA]	Broj jedinica	Totalna filtracija [mm Al]	Starost uređaja [godine]
GX DP-300 (Gendex)	66-77	10	7	$\geq 2,5$	≤ 3
Pax I (Vatech)	50-90	4-10	4	$\geq 2,5$	≤ 3
Cranex(Soredex)	63-81	6-10	6	$\geq 2,5$	≤ 3
Pro One (Planmeca)	70	8	4	$\geq 2,5$	≤ 3
Orthopantomograph (Siemens)	70-75	10	7	$\geq 2,5$	≥ 15
Veraviewepocs® 2D (Morita)	80	8	1	$\geq 2,5$	≤ 3
CS 8100 80 (Carestream)	70	7	1	$\geq 2,5$	≤ 3

3. REZULTATI I DISKUSIJA

Rezultati vizuelne inspekcije rendgen aparata i prateće opreme su se pokazali zadovoljavajućim u svim aspektima, osim u jednom slučaju koji se tiče mehaničke stabilnosti.

Rezultati inspekcije zaštite od zračenja za pacijente, zaposleno osoblje i stanovništvo, u objektima u kojima se koriste rendgen-aparati pokazuju da je adekvatnost strukturne zadovoljavajuća u svim testiranim objektima. Merenje jačine ambijentalnog ekvivalenta doze dalo je sledeće rezultate: komandni prostor (min – 0,08 μ Sv/h; max – 3 μ Sv/h), susedna prostorija (min – 0,08 μ Sv/h; max – 1 μ Sv/h), čekaonica (min – 0,08 μ Sv/h; max – 1,2 μ Sv/h) ispoljašnji prostor (min – 0,08 μ Sv/h; max – 2,3 μ Sv/h). Uzimajući u obzir prosečnu učestanost broja ekspozicija (maksimalni zabeležen broj ekspozicija –150) i faktor okupiranosti merenih prostorija, ni u jednom slučaju nije prevaziđena jedna trećina zakonskog ograničenja [6] za zaposlene i stanovništvo. U dva slučaja je zabeleženo da je zaštitna oprema zapacijente nezadovoljavajuća i u četiri ispitivane ustanove zaposleni nisu koristili lične dozimetre.

Rezultati testiranja performansi stomatoloških rendgen-aparata za panoramsko snimanje vilice dati su u tabeli 5.

U dva slučaja (rendgen-aparata) rezultati merenja ponovljivosti napona rendgenske cevi su pokazala odstupanja od zakonske regulative.

Kod tri uređaja je primećena neodgovarajuća debljina poluslabljenja (ispod granica regulisane zakonskom regulativom).

Rezultati ponovljivost vremena ekspozicije i ponovljivosti izlazne doze su zadovoljavajući kod svih testiranih uređaja. Prikazane vrednosti ponovljivosti izlazne doze u tabeli 5 u ukupnom rezultatu svih uređaja prikazuju procenat standardne devijacije veći od $\pm 10\%$, ali ovo odstupanje, ukupnog prikaza je uticaj različitih proizvođača, odnosno, rendgen-aparati različitih proizvođača na određenim naponima imaju različita vremena ekspozicije. Kao primer data su sledeća dva rendgen-aparata: Orthopantomograph (Siemens) – napon rendgenske cevi: 70 kVp, vreme ekspozicije 15 s; Pro One (PLANMECA) – napon rendgenske cevi: 70 kVp, vreme ekspozicije: 9,5 s.

Tabela 5. Rezultati testiranja performansi stomatoloških rendgen-aparata za panoramsko snimanje vilice

Parametar	Sr. vred	Std. dev	Min	Max
Ponovljivost napona rendgenske cevi (kVp)	-0,3	4,9	-10,5	10,3
Ponovljivost vremena ekspozicije (s)	0,1	1,1	-1,5	3,6
Debljina poluslabljenja (HVL) (mm Al)				
66 kVp	2,5	0,3	2,1	2,8
70 kVp	2,8	0,3	2,4	3,3
75 kVp	3,0	0,2	2,7	3,4
80 kVp	4,5	2,4	2,8	6,2
Ponovljivost izlazne doze (μGy/mAs)				
66 kVp	13,3	18,5	0,3	47,5
70 kVp	14,2	27,9	0,1	92,2
75 kVp	111,0	54,7	16,4	185,7
80 kVp	194,9	9,9	177,6	204,5

Anketa među zaposlenima u vezi učestalosti servisiranja rendgen-aparata i prateće opreme pokazala je da se preko 70% rendgen-aparata neredovno servisira.

4. ZAKLJUČAK

Pregledom uzorka, rezultata svih testova u okviru kontrole kvaliteta, može se zaključiti da postoji prostor za poboljšanja kvaliteta rada rendgen-aparat. Redovnije servisiranje od strane ovlašćenih servisa bi trebalo da još smanji procenat neregularnosti testiranja performansi panoramskih uređaja. Postojeće testove u okviru kontrole kvaliteta bi trebalo proširiti merenjima doza za pacijente, kao i proverom kvaliteta i broja ponovljenih snimaka.

Potpuniju kontrolu kvalitetabi trebalo proširiti na ostale rendgen uređaje koji se koriste u stomatološkoj radiologiji, intraoralne rendgen-aparate i rendgen-aparata koji rade na principu kompjuterizovane tomografije konusnog zraka.

5. LITERATURA

- [1] D. Košutić, P. Božović. Rendgen aparati u dijagnostičkoj radiologiji na teritoriji Srbije u 2012. godini. *Zbornik radova, XXVII Simpozijum DZZ SCG 2.10-4.10.2013.* str. 197.
- [2] Pravilnik o primeni izvora jonizujućih zračenja u medicini (Sl. Gl. RS 1/12 od 11.01.2012).
- [3] Vrednovanje i redovna ispitivanja u medicinskim odeljenjima za vizuelizaciju slike - Deo 3-4: Prijemna ispitivanja – Performanse vizuelizacije slike stomatoloških rendgen-aparata, SRPS IEC 61223-3-4:2002.
- [4] Report No. 175 - Acceptance Testing and Quality Control of Dental Imaging Equipment, American Association of Physics in Medicine, Alexandria, VA, U.S.A., 2016.
- [5] C. Olivera, D. Kosutic, and S. Markovic."Quality control of conventional diagnostic radiology equipment in Serbia and Montenegro."

[http://www.iaea.org/inis/collection/NCLCollectionStore/ Public/36/097/36097747.pdf](http://www.iaea.org/inis/collection/NCLCollectionStore/Public/36/097/36097747.pdf)

- [6] O. Ciraj, D. Košutić, J. Bošnjak, R. Gromilić, S. Marković. Karakteristike rendgen dijagnostičke opreme u Republici Srpskoj - preliminarni rezultati. *Zbornik radova XLVI Konf za ETRAN*, Banja Vrućica – Teslić, 4-7 juna 2002, tom IV. str 73-76.
- [7] Pravilnik o granicama izlaganja jonizujućim zračenjima i merenjima radi procene nivoa izlaganja jonizujućim zračenjima (Sl. gl. RS 86/11 od 18.11.2011).

QUALITY CONTROL OF PANORAMIC X-RAY UNITS IN SERBIA: PRELIMINARY RESULTS

Zoran MIRKOV

*Serbian Institute of Occupational Health "DrDragomirKarajović", Belgrade, Serbia,
zoran.mirkov@institutkarajovic.rs*

APSTRACT

For the purpose of this paper was performed 30 quality control of panoramic x-ray units in Serbia. As part of quality control is carried out: visual inspection of the dental x-ray units and related equipment, performance testing of dental x-ray units and control facilities for radiation protection of patients, staff and population. The results show that the majority of devices (90%) operate within regulatory standards. The worst results showed older production units in terms of half-value layer and x-ray tube voltage accuracy. The main reason for this is irregular and insufficient servicing x-ray equipment and accessories.